FRANCUSKI MAJSTORI IZ DONACIJE
ANTE TOPIĆ MIMARA

Damir Grubić

FRANCUSKI MAJSTORI IZ DONACIJE ANTE TOPIĆA MIMARE

Djela francuskih majstora iz donacije Ante Topića Mimare u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti značajan su doprinos za cjelokupan vizualni profil i indentitet galerije. Možemo kazati da je bogatstvo stilskih razdoblja, raznolikost idejnih i estetskih kategorija, nacionalnih škola i fenomena poprimilo sadašnju vrijednost i značenje tek nakon vrijedne darovnice tog izuzetnog čovjeka i neumornog sakupljača umjetničkih predmeta osebujnih povijesnokulturnih obilježja.

Kao da je Mimara svojim istančanim ukusom procijenio praznine u fundusu Strossmayerove galerije i na temelju znalačkog odbira opredijelio se za radove iz svoje kolekcije koje je ustupio u njezino trajno vlasništvo.

Donacija svoju konkretizaciju doživljava 1967. godine, nakon gotovo dvadesetgodišnje misteriozne odiseje, koja se u javnosti objelodanila tek djelomično preko sredstava javnog informiranja neposredno prije grandioznog društvenog i kulturnog događaja u našoj sredini — otvaranja Mimarina muzeja na Ruzveltovu trgu.

Dr. Vinko Zlamalik, ravnatelj Strossmayerove galerije, priredio je sa svojim suradnicima prezentaciju donacije za javnost 1969. godine, popraćenu iscrpnim katalogom i povijesnoumjetničkom valorizacijom obrađenih umjetnina. To je bio izuzetan kulturni događaj i prvi krupniji korak u sagledavanju osamdesetak umjetničkih predmeta, od kojih će većina biti raspoređena u stalni postav naše galerije.

Kasnije, u katalogu izložbe održane povodom stote godišnjice Strossmayerove galerije u Muzejskom prostoru 1984. godine, dr. Vinko Zlamalik navodi u tekstu o donaciji Ante Topića Mimare (str. 103) sljedeće: »Dok su dotad u našoj galeriji dominantnu ulogu imala djela talijanskih slikarskih škola, nova je selekcija mogla u svestranijem obliku predočiti radove španjolskih, francuskih, nizozemskih, njemačkih i engeskih umjetnika«.

Ta konstatacija dobiva na težini pogotovu na temelju djela nizozemskih i francuskih majstora, koja su sačinjavala glavninu donacije. Mogli bismo ilustracije radi, prije nego prijeđemo na sažeti pregled francuskih majstora iz donacije Ante Topića Mimare, navesti činjenice koje se odnose na rast i stvaranje fizionomije zbirke francuskih majstora u Strossmayerovoj galeriji.

Iz donacije J. J. Strossmayera izdvajaju se sljedeće slike: jedna koju po neospornim stilskih analogijama i ikonografskim elementima pripisujemo načinu C. G. Le Lorraina, zatim J. B. Wicara, Davidova učenika i sljedbenika klasicističke manire, »Oluju na moru« C. J. Verneta, »Contessu D'Albany« J. P. P. de Saint-Oursa i »Portret Abbéa« nepoznatog francuskog autora na prijelazu 17. u 18. stoljeće.

Iz donacije dr. Ivana Ružića 1892. za zbirku francuskih majstora izdvajamo kao zanimljiviji prilog pastirski motiv J. C. Dugheta, Poussinova učenika i zeta, te konjaničku bitku J. C. Bourguignona. U skupinu djela manje poznatih francuskih majstora možemo svrstati pristala i neosporno kvalitetna slikar-

Hyacinte Rigaud: PORTRET LUJA XIV

ska ostvarenja J. P. Ledouxa i C. Lacroixa iz donacije A. Mlinarić-Davödove 1910. godine. Donacija Etiennea marquisa de Piennesa iz 1903. i 1911. doprinijela je u djelima sedamnaestorice francuskih majstora iz njegove profinjene i brižljivo profilirane kolekcije ogroman pomak u strukturiranju zbirke zanimljivim, kvalitetnim i zrelim slikarskim ostvarenjima iz razdoblja čije je težište u 19. stoljeću. Uz remek-djelo A. J. Grosa koje predstavlja madame Recamier, crteže i skulpturu J. B. Carpeauxa, u našoj zbirci nalaze se djela J. B. Paulin-Guerina, R. Lefevrea, P. P. Prud'hona, C. F. Selliera, G. A. Decampsa, C. F. Daubignya.

Nakon više od pola stoljeća donacijom Ante Topića Mimare formirala se i udvostručila zbirka francuskih majstora zvučnim i blistavim imenima velikih

François Boucher: DJECA SA PSOM

slikara rokokoa, klasicizma, romantizma i realizma i omogućila njezin panoramski pregled kroz više od dva stoljeća. A donacijom Zlatka i Joyce Balokovića iz 1972. godine zbirka dobiva definitivno zatvorene obrise djelima slikara tzv. barbizonske škole T. Rousseaua i C. F. Daubignya, nestvarno prozračnim pejzažem C. Corota, krokijima J. F. Milleta i akvarelom A. L. Montagnea.

Šarm i lepršavost francuskog duha koji je od vremena Luja XIV. zavladao aristokratskom Evropom i nametnuo svoj stil kao topos dobrog ukusa i vladanja zablistao je posebnim sjajem na zidovima osme i devete dvorane Strossmayerove galerije. Profana tematika i motivi portreta, idilično-pastoralne scene, mitološki prizori protkani senzualnim akcentima, pejzaži, marine, rastvorili su lepezu semiotički raznoliko kodiranih slikarskih kadrova, što je

Jean-Honoré Fragonard: AUTOPORTRET

uz holandske i flamanske majstore urodilo polivalentnim sadržajima koji nisu resili dotadašnju, pretežno sakralnu tematiku zbirke starih majstora.

Francusko slikarstvo nakon 15. stoljeća, te kratkotrajne fontenbloške epizode, proživljava gotovo stoljetnu krizu, asimilaciju stranih utjecaja, pretežno talijanskih i nizozemskih majstora. Snažne političke i vjerske krize potresale su cijelo 16. stoljeće, a tridesetogodišnji rat »svih protiv sviju« dovodi do prividnog smirivanja tek Vestfalskim mirom 1648. godine. Formiranje kraljevske akademije u Francuskoj započinje 1647. godine, i ta godina je prijelomna za sustavan i plodan uspon likovnog života, posebice dolaskom na vlast Luja XIV, koji je svojim apsolutizmom ujedinio vjerski rastrganu naciju i ugušio ustanke fronda. Za njegova razdoblja kulturni preporod i nagli razvoj dosegnuo

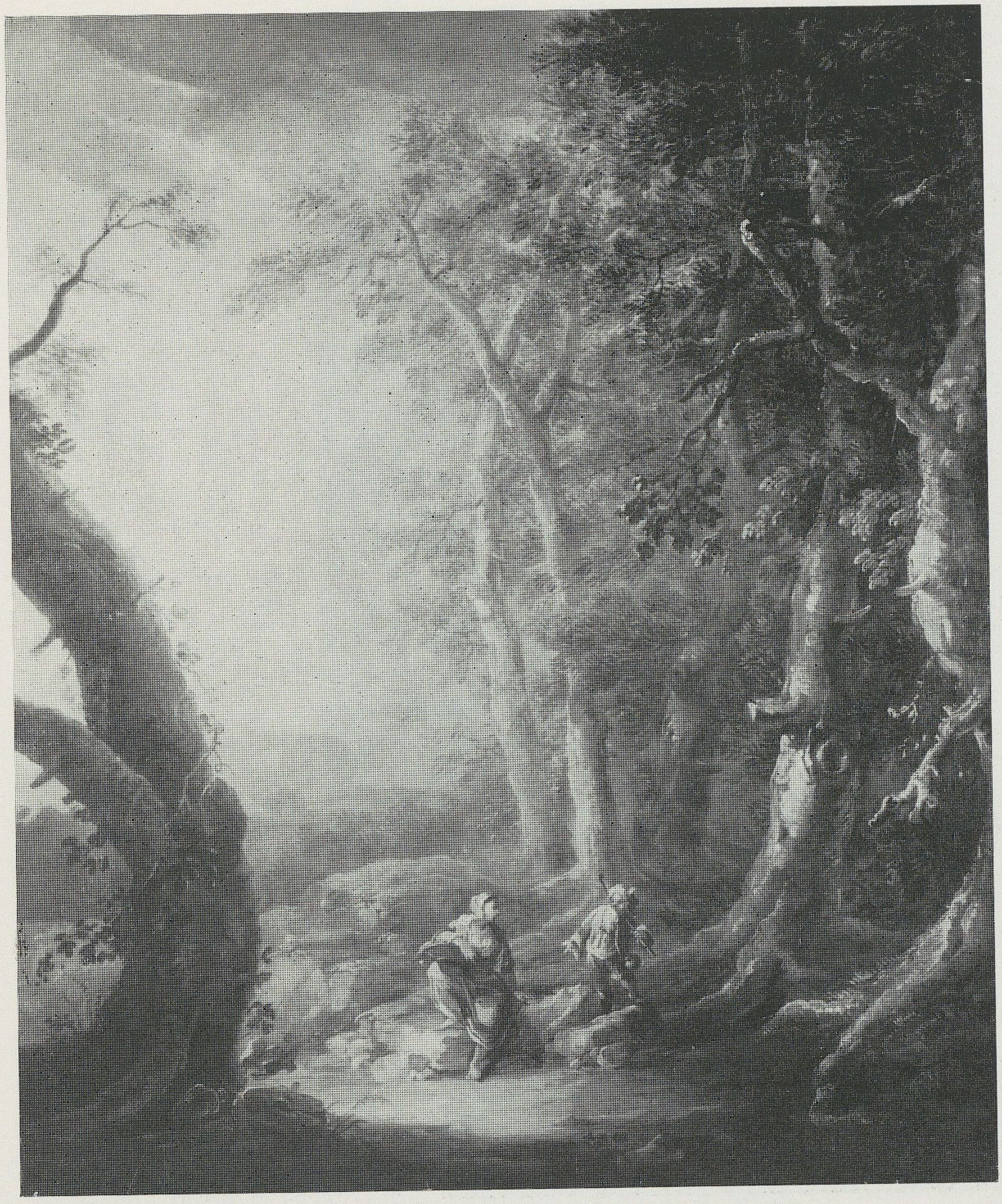

Jean-Honoré Fragonard: PEJZAŽ S PUTNICIMA

je krupne rezultate, a zemlja snažan ekonomski, trgovački i politički zamah. Procvat portretne plastike uz povijesne motive dvorske umjetnosti označava apsolutnu dominaciju etatističke vladavine Luja XIV. Njegov portret iz naše zbirke, izašao iz majstorske radionice kraljevskog slikara Hyacintea Rigauda, svjedoči o pompoznom, usiljenom držanju vladara, čija portretna maska, blještavilo odore, položaj u neodređenoj pozadini, aplicirana površina nezgrapne lijeve ruke sadržavaju uz nevještost izvedbe stanovitu dozu karikaturalnosti.

Za razliku od ukočenog naturalizma kasnog baroka, koji ima svojih nesumnjivih kreativnih vrhunaca, dokumentarističku vjerodostojnost i sugestivnu plastičku izražajnost, razdoblje rokokoa iskazuje hipertrofiranu glad za čulnim senzacijama i nesvakidašnjim događajima.

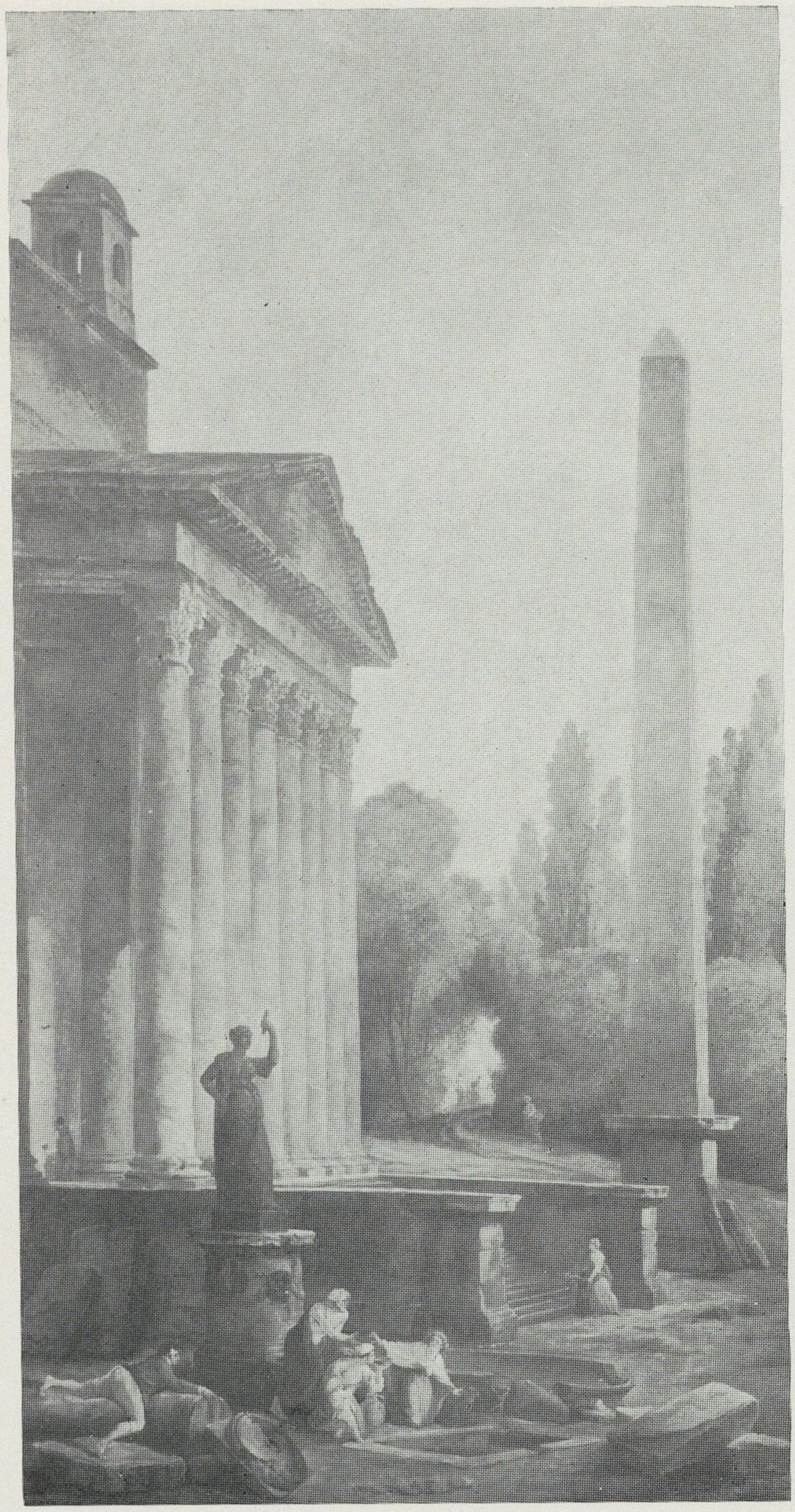

Hubert Robert: RIMSKE RUŠEVINE S FIGURAMA

Osamnaesto stoljeće, posebice njegova prva polovica, vrijeme je kolonijalizatorske ekspanzije, borbe za novim neotkrivenim područjima, merkantilističke vladavine novog društvenog sloja srednje klase i bogatog građanstva. Trolist Boucher, Greuze, Fragonard uklapa se slikarskim ostvarenjima u okvire svog vremena na najdojmljiviji način svojim ikonografskim repertoarom i formalnim značajkama. Miljenik gospođe Pompadour i aristokracije vezane uz dvor Luja XV, Boucher izražava svjetonazor određenog društvenog sloja koji u sentimentalnosti, lakim užicima, impostaciji seksualnosti i plitkih idiličnih doživljaja stvara konvencionalan obzor svoje nezainteresiranosti za zbiljski pristup životnim činjenicama. Boucher svojim mitološkim i idiličnim scenama metaforički ispoljava onu stranu ljudske prirode koja se oslanja na idealiziranu projekciju lijepog, skladnog i vedrog življenja, kao što nam na svoj način to ilustrira pastoralni siže slike iz naše zbirke »Djeca sa psom«.

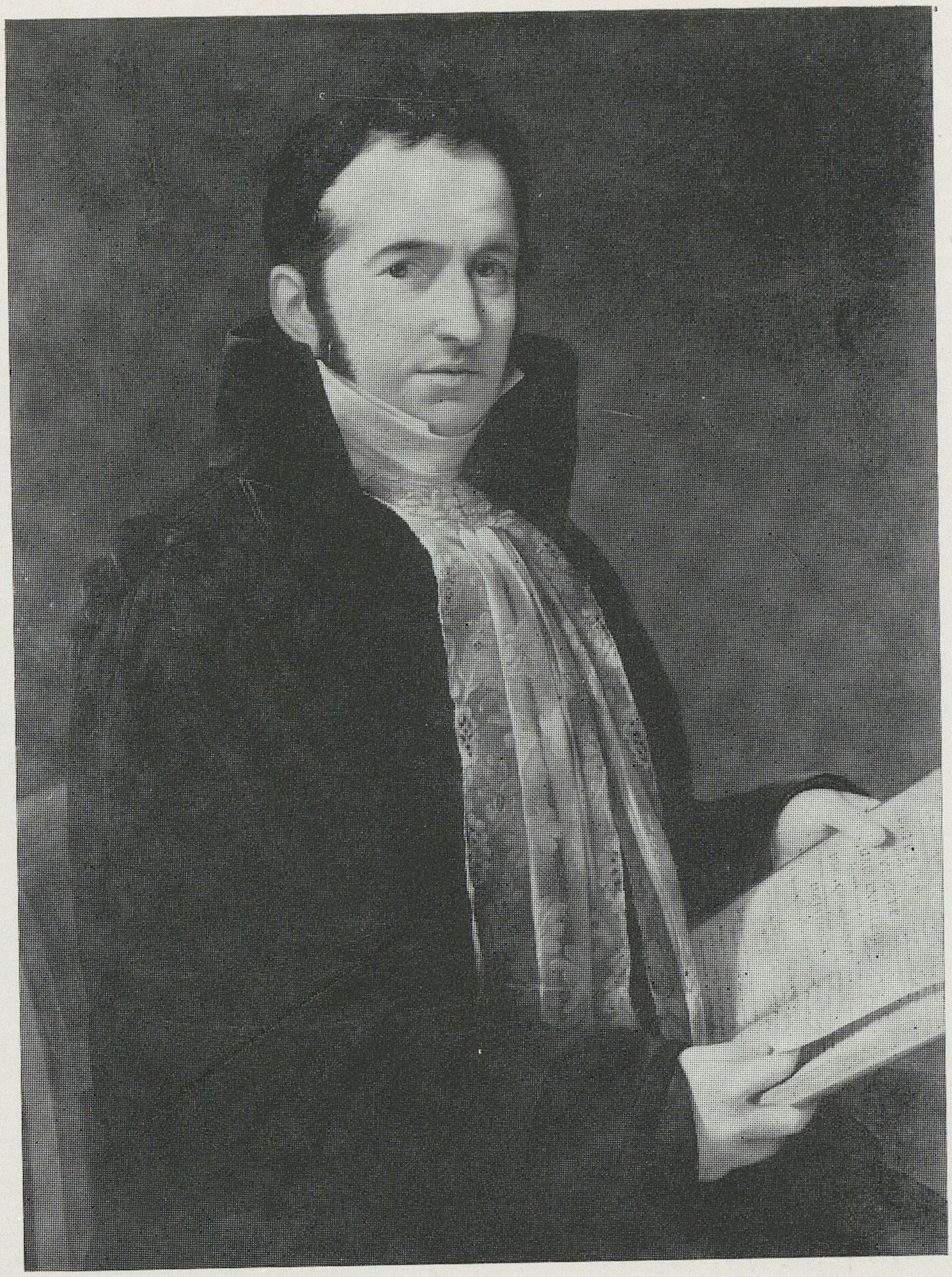

Jacques-Louis David: PORTRET JAVNOG TUŽIOCA

Orfički ugođaj prizora iskazan je blagim koloristićkim tonskim prijelazima i »mekom« modelacijom oblika pripitomljenog prirodnog elementa edenskom bezazlenošću dražesne dječice i psa koji se vraćaju iz šume.

Fragonardov »Pejzaž sa ženom i dječakom« sličnog je semantičkog naboja, uvjerljive koloristićke orkestracije planova žitkom i podatnom slikarskom materijom, koja organički uravnotežuje položaj ljudskih figura u ogromnom i nedoglednom prostranstvu imaginarnog pejzaža.

Njegov mladenački autoportret, živ u otvorenoj, malne raskriljenoj pozi, potcrtava perspektivno skraćenje desne ruke, usmjerene prema donjem središnjem rubu horizontalno postavljene arhitektonski neodređene ograde, na koju se prstima ovlaš oslanja u svom zanesenom i poletnom zamahu, te paleta, koja kao da je srasla uz podlakticu lijeve ruke.

Riječ je možda o autoportretnoj alegoriji koja ukazuje na narcisoidnu samosvijest o slikarskom umijeću i strastvenom iskazivanju svoje osobnosti na platnu, na što nas upućuje kaligrafski zapis na formatu platna, što ga razaznajemo kao Fragonardov potpis s godinom nastanka slike.

Mitološki prizor u čiji okvir Greuze smješta erotsku priču o Erosu i Psihi, slikarski iskazanu nemirnim i razbarušenm rukopisom, osim svoje moralno-didaktične poruke, posjeduje atmosferu noćnog pričina koji je bljesnuo kromatskom toplinom suptilnih okernih i ružičastih tonova, a zelenkasta draperija zastora kao da je netom raskriljena u svom scenografskom efektu razotkrivene opscenosti.

Portret mlade žene pripisan Greuzu odudara svojom romantičnom ekspresivnošću od njegove porculanske klasicističke modelacije figura.

Ne treba zanemariti nemalu ulogu Huberta Roberta u njegovoj zaokupljenosti ruinama antike i poetskom uobličavanju fiktivnih arhitektonskih sklopova u koje ugrađuje svoju nostalgičnu sentimentalnost i osjećaj prolaznosti. Složenost njegova simboličnog slikarskog poretka još uvijek traži svoju interpreativnu ikonološku odgonetku i na našoj slici »Rimske ruševine s figurama«. Teoretsko pozivanje Winchelmana na povratak redu i simetriji, koje je slikarstvo za vrijeme rokokoa napustilo u korist spontanosti i intuitivnosti, bilo je znak sve šireg okretanja tadašnjih umjetnika i intelektualaca klasičnom grčkom idealu. Francuskoj senzibilnosti koja se u slikarstvu manifestirala stalnom oporbom racionalnog i emocionalnog pola umjetničkog iskazivanja, klasični uzor postao je blizak nakon iskustva Lorraina i Poussina.

Povijesne okolnosti, otkrića Pompeja i Herkulanuma u drugoj polovini osamnaestog stoljeća, proboj prosvjetiteljstva, koje nudi racionalan i znanstveni pristup, te na kraju revolucionarne preobrazbe u društvenoj konfiguraciji francuskog društva pogodovale su Davidovu usponu kao jednom od propagandnih stubova herojskog patosa srednjeg staleža u obaranju feudalnog društvenog i političkog poretka nagriženog apsolutizma Luja XVI.

»Portret javnog tužioca« ako i nije slikan Davidovom rukom spada svojom suzdržanom kromatskom ljestvicom, naturalizmom portretnih osobina, klasicističkom jasnoćom kontura i moralnom porukom o slobodi i pravima čovjeka u rukama poštenog časnog predstavnika pravosuđa, u ostvarenja nastala pod njegovim neposrednim utjecajem i visokom slikarskom kvalitetom. Atributivni problem vezan uz drugog velikog predstavnika klasicizma sa značajkama romantičke osjećajnosti, Ingresa, bez obzira na signaturu s godinom nastanka slike u 1812, aktualiziran je sugestijama stručnjaka iz Louvrea, koji pretpostavljaju da je riječ o Prud'honu.

No, »Portret mlade žene« ima tipološke podudarnosti sa stanovitim Ingresovim portretima. Na njezinu licu zrcali se suzdržana senzualnost i toplina blage i ozarene sjete. U perspektivnoj spljoštenosti i iskrivljavanju položaja grudiju, gdje jedna dojka neznatno strši u svojoj finoj jedrini, a druga biva tek naznačena u svojoj obloj voluminoznosti, primjećujemo sličnost sa slikom »Madame Aymon« iz muzeja u Rouenu. Prikazivanje neba ima određenih analogija u kromatskim nijansama i načinu slikanja neba na portretu »Charles-Joseph-Laurent Cordiera« iz Louvrea.

Nakon sloma Napoleonovih slavohlepnih osvajačkih ambicija klasicizam od 1815. proživljava svoju agoniju. Vjera u monolitnost društvenog uređenja i društvenu funkciju umjetnosti opasno je nagrizena osjećanjem subjektivne nesigurnosti i gušenjem individualnih poriva građanskim konvencijama. Romantičarski duh uskovitlao je neutaživu glad za duhovnim saznanjima i novim životnim sadržajima. Putovanje kroz neistražene prostore imaginacije, povijest ili geografska prostranstva drugih kontinenata prožeto je snažnim i nemirnim individualizmom .U slikarstvu formalna istraživanja odvijaju se

Dominique Ingres: PORTRET MLADE ŽENE

u sklopu podražavanja prethodnih ostvarenja, ali i novih tehničkih i vizualnih otkrića. Izložba Constablea u Parizu 1924. izazvala je velik odjek svojim sjenama koje izražavaju sirove pikturalne vrijednosti živih tonova, njegovanjem luminističkih akcenata i pitoresknom atmosferom. Rasvjetljavanje palete obilato primjenjuje Delacroix, koji naviješta Courbeta i impresionizam. Njegova »Marokanska tržnica« iz naše zbirke reprezentira blještavu raspojasanost temperamentnog i nadahnutog građenja oblika nizom kratkih, hitrih poteza kistom, dočaravajući živopisnu vrevu tržnice i svoj senzorni opažaj vizualnih utisaka protkanih košmarnim kromatizmom i rasporedom masa fizičkih datosti. Otklon od prikazanog, označiteljskog prema označavajućem, odnosno slikarskoj tvari i postupku, svrstava Delacroixa u jednoga od »prvih velikih modernih umjetnika« (B. Dorival: »Francusko slikarstvo«, Mladost, Zagreb 1959, str. 215).

Curbetov realizam na našoj slici »Planinski pejzaž« doživljavamo kroz dvostruku prizmu: s jedne strane polaženje od vizualne konstelacije odabranog motiva koji mu služi kao tvarna građa, a s druge naglašavanje čvrste strukturalne raščlambe slikarske materije i gradbenog postupka. Snažni efekti ma-

Gustave Courbet: PLANINSKO JEZERO

terije i upotreba noža, te čvrsto fiksiranje planova kromatskom ljestvicom zemljanih tonova govore uvjerljivim slikarskim ekvivalentom i sintaktičkom logikom o materijalizaciji doživljaja u autohton umjetnički poredak.

Još smioniji oblikovni postupak primjenjuje Courbet na slici »Svećenik sa ženama«, koja posve narušava akademski kanon lijepog i dobrog slikanja. Pet figura u prvom planu, vertikalno smještenih u polju slike, zatvaraju svojim rasporedom i masama euklidski prostor na plitki plošni tretman. Groteskni lik svećenika i šarolik niz žena u nošnjama otkrivaju nemarnu improvizaciju i slobodu u fakturi, koja je poantirana sumarno nanesenim plošinama pozadine apstrahirane na čisto likovne odnose boja.

Marine i vedute Ziema i Boudina ukazuju na specijaliziranost slikara na sasvim konkretne motive, koje bilježe u nizu serija, sigurnom manirom i pouzdanim tehničkim postupcima.

Boudinova izražajna sredstva locirana su na prigušeni luministički raspon boja i profinjen oblikovni postupak u nanošenju žitke slikarske materije na površinu platna. Njegova »Luka u Bordeauxu« oslanja se na iskustva nizozemskih majstora u rasporedu formalnih elemenata prema spuštenoj optičkoj točci u kojoj se stječu kompozicijske silnice i u pozamašnom planu neba u sugeriranju jedinstvene magličastosivkaste atmosfere koja prožima prizor. Diskretni kromatski akcenti crvene boje harmonično su raspoređeni u tri plana: desnom, s crvenkastom bovom koja pluta na širokoj, neznatno ljeska-

Eugéne Delacroix: MAROKANSKA TRŽNICA

voj površini mora, zatim na skupinu brodova privezanih lijevo za obalni pojas i središte s tegljačem koji koso odvlači brod prema rasplinutim konturama unutrašnjosti luke.

»Dvije žene« Gustava Moreaua poklonio je Ante Topić Mimara našoj galeriji 1974. godine. Sliku je Mimara preuzeo zbog restauratorskih zahvata 1977. godine, do danas nije vraćena, iako bi obogatila zbirku za jedno izuzetno slikarsko djelo. Građanski interijer s likovima dviju gracioznih i ljupkih dama odjevenih u raskošne haljine, koje se zabavljaju čitanjem ljubavnog pisma, predstavlja predsimbolističku fazu jednog od najznačajnijih francuskih slikara druge polovine 19. stoljeća.

»Portret mlade djevojke« F. S. Cordeya svojim nostalgičnim psihološkim iskazom ukazuje na postimpresionističku tehniku slikanja građanskih prizora i interijera, u kojima urbana prezasićenost rađa bolećivu osjećajnost.

Ovaj kratki pregled slikarskih djela francuskih majstora iz donacije Ante Topića Mimare dovoljno jasno govori o pregnantnosti zbirke i njezinu značenju za našu galeriju, koje smo istakli u prvom djelu teksta. Isto tako, tekst je ukazao na moguće atributivne probleme i napore stručnog i serioznog istraživanja koji nam tek predstoje kao zadatak u traganju za što preciznijom valorizacijom delikatne ostavštine velikog čovjeka i poznavaoca umjetnosti.

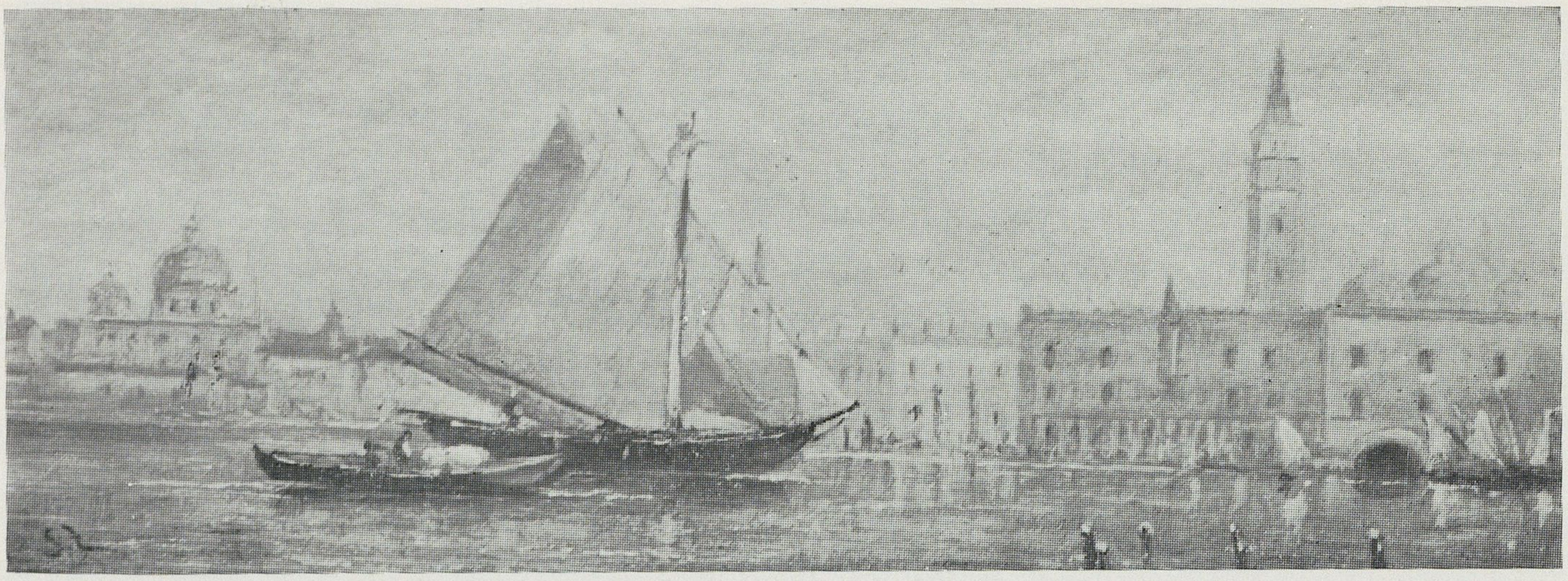

François Ziem: POGLED NA VENECIJU

KATALOG DJELA

1 (SG-505)
HYACINTHE RIGAUD (1659—1743):
Portret Luja XIV.
ulje na platnu, 0,755 × 0,645 m

2 (SG-506)
HUBERT ROBERT (1733—1808):
Rimske ruševine s figurama
ulje na platnu, 2,200 × 1,176 m

3 (SG-507)
FRANÇOIS BOUCHER (1703—1770):
Djeca sa psom
ulje na drvu, 0,300 × 0,220 m
sign. d.d.u. B. 770

4 (SG-508)
JEAN-BAPTISTE GREUZE (1725—1805):
Eros i Psiha
ulje na platnu, 0,760 × 0,825 m
sign. d.s. J.B.Greuze 1768

5 (SG-513)
JEAN-BAPTISTE GREUZE (1725—1805):
Portret mlade žene
ulje na platnu, 0,733 × 0,560 m

6 (SG-574)
JEAN-HONORÉ FRAGONARD (1732—
—1806):
Pejzaž s putnicima
ulje na platnu, 0,890 × 0,745 m
sign. d.d.u. Frago

François Ziem: POGLED NA LUKU

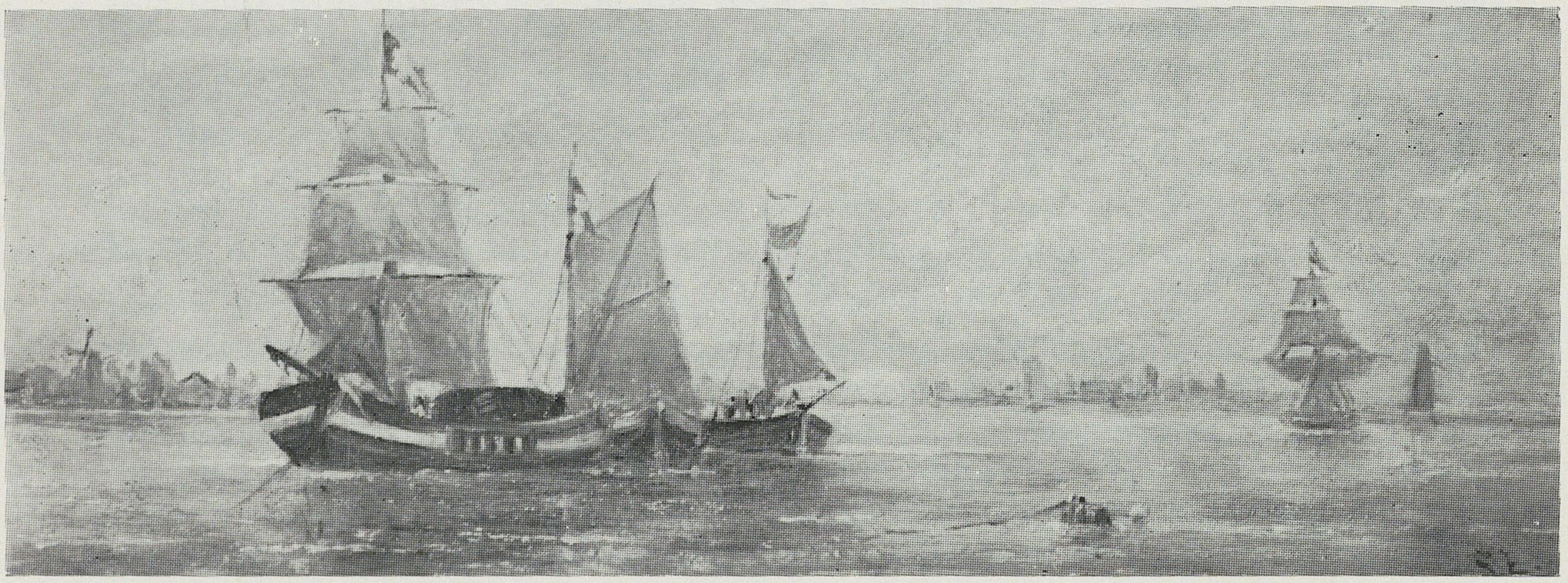

Eugéne-Louis Boudin: LUKA U BORDEAUXU

7 (SG-509)
JEAN-HONORÉ FRAGONARD:
Autoportret
ulje na platnu, 0,377 × 0,332 m
sign. d.s. Frago 758

8 (SG-510)
JACQUES-LOUIS DAVID (1748—1825):
Portret javnog tužioca
ulje na platnu, 0,900 × 0,668 m

9 (SG-514)
JEAN-AUGUSTE-DOMINIQUE
INGRES (1780—1867):
Portret mlade žene
ulje na platnu, 0,634 × 0,526 m
sign. d.d. Ingres 1812

10 (SG-515)
JEAN-DESIRÉ-GUSTAVE COURBET
(1819—1877):
Planinsko jezero
ulje na platnu, 0,641 × 0,870 m
sign. d.d.u. Gustave Courbet

11 (SG-516)
JEAN-DESIRÉ-GUSTAVE COURBET:
Svećenik sa ženama
ulje na platnu, 0,427 × 0,640 m
sign. d.d.u. G.C.

12 (SG-517)
FERDINAND-VICTOR-EUGÉNE
DELACROIX (1798—1863):
Marokanska tržnica
ulje na platnu/kaširano na kartonu,
0,413 × 0,535 m
sign. d.lj.u. E. Delacroix

13 (SG-518)
FÉLIX-FRANÇOIS-GEORGES-
-PHILIBERT ZIEM (1821—1911):
Pogled na Veneciju
ulje na drvu, 0,130 × 0,345 m
sign. d.lj.u. F.Z.

Gustave Moreau: DVIJE ŽENE

14 (SG-519)
FÉLIX-FRANÇOIS-GEORGES-
-PHILIBERT ZIEM:
Pogled na luku
ulje na drvu, 0,134 × 0,345 m
sign. d.d.u. F.Z.

15 (SG-520)
EUGÉNE-LOUIS BOUDIN (1824—1898):
Luka u Bordeauxu
ulje na platnu, 0,324 × 0,459 m
sign. d.d.u. Boudin

16 (SG-521)
FRÉDÉRIC-SAMUEL CORDEY (1854—
—1911):
Portret mlade djevojke
ulje na platnu, 0,380 × 0,550 m
sign. d.d. Cordey 96

17 (SG-632)
GUSTAVE MOREAU (1824—1898):
Dvije žene
ulje na drvu, 0,620 × 0,460 m
sign.

LITERATURA

Walter Friedlaender, *David to Delacroix,* Harvard University Press Cambridge, Massachusetts 1952

Friedrich Antal, *Reflections on Classicism and Romanticism,* I—II, str. 159——168 i 130—139, The Burlington Magazine, No. 382, Vol. LXVI, Januar i No. 394—399, Vol. LXVIII, January-June, London 1935 i 1936

Joseph J. Rishel, *Frenc Masterpieces of the 19th Century from the Henry P. Mcllhenny Collection,* Art Museum, Allentown 1977

Bernard Dorival, *Francusko slikarstvo,* Mladost, Zagreb 1959

Vinko Zlamalik, *Strossmayerova galerija starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti,* Zagreb 1982

Sto godina Strossmayerove galerije 1884—1984, Muzejski prostor, Zagreb 1984

Arnold Hauser, *Sociologija umjetnosti,* I—II, Školska knjiga, Zagreb 1986

Pierre Chaunu, *Civilizacija klasične Evrope,* Jugoslavija, Beograd 1977

Jan Biatostocki, *Povijest umjetnosti i humanističke znanosti,* Grafički zavod, Zagreb 1986

M. Louis Dimier, *Les peinters français du XVIII siècle,* I—II, Les editions G. van Oest, Paris et Bruxelles, 1928/30

Damir Grubić

DJELA FRANCUSKIH MAJSTORA IZ DONACIJE

ANTE TOPIĆA MIMARE

IZDAVAČ

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI, ZAGREB

ZA IZDAVAČA

HRVOJE POŽAR

UREDNIK

VINKO ZLAMALIK

LEKTOR

DRAGICA MALIĆ

KOREKTOR

ŽARKA VUJIĆ

STROJOSLAGAR

IVICA KRZNARIĆ

METEUR

VIKTOR MATIJAČIĆ

TISAK

»ZADRUŽNA ŠTAMPA«, ZAGREB